

**ПОСТАТЬ МАРІЇ В КОРАНІ
ТА ХРИСТИЯНСЬКО-ІСЛАМСЬКИЙ ДІЯЛОГ
У СВІТЛІ ДЕКЛАРАЦІЇ ПІ ВАТИКАНСЬКОГО СОБОРУ
NOSTRA AETATE**

У статті, з одного боку, наголошено на тенденціях та ініціативах, окреслених у декларації ПІ Ватиканського собору Nostra aetate, прийняття якої заслужено вважається одним із найголовніших здобутків останнього століття. Саме вона відкриває новий вимір у взаємовідносинах християн і мусульман. З іншого боку, показано практичну сторону близькості обох світових релігій на прикладі представлення постаті Марії в Корані, наведено численні свідчення шанобливого ставлення до Марії у цій священній для мусульман книзі. Зосередження головної уваги на тих сурах Корану, де говориться про Марію (Маріам) та Ісуса (Ісу) й окреслюється їх значення для ісламу, відкриває для представників обох релігій широкий спектр можливостей для порозуміння, діалогу та подальшої співпраці.

Ключові слова: міжрелігійний діалог; християнство; іслам; декларація *Nostra aetate*; Марія в Корані; Ісус у Корані; толерантність.

Вступ

Бурхливий розвиток та становлення ісламу як релігії, сповненої ідей суспільно-політичного та релігійного оновлення, надихнув Римо-Католицьку Церкву переоцінити й модернізувати свою офіційну позицію щодо ставлення до мусульман. Як наслідок, проблема чи питання, пов'язані з розвитком ісламу, знайшли відповідь у першому в історії офіційному католицькому документі, зверненому безпосередньо до мусульман, а саме – декларації про нехристиянські релігії *Nostra aetate*.

Запропонована тематика в її міжрелігійній перспективі дуже актуальна для країн Європи. Насамперед хотілося б відзначити важливість відкритого

обміну думками та обговорення проблем міжкультурного, в тому числі міжрелігійного діалогу, якому останнім часом сприяла низка ініціатив. Безумовно, актуалізація таких ініціатив на глобальному політичному рівні, як відомо, великою мірою обумовлена тим, що в історично досить стислі терміни загальна ситуація у світі зазнала і продовжує зазнавати різких змін.

Декларація *Nostra aetate* як новий вимір взаємовідносин мусульман і християн

Досліджуючи декларацію *Nostra aetate*, необхідно звернути увагу на певний вектор, обраний членами Собору: наголос падає на ті спільні моменти, які присутні в ісламі та християнстві і, вочевидь, є зближувальними чинниками на шляху до порозуміння та діалогу. Не зважаючи на старі образи й непорозуміння, Священний Собор закликає всіх забути минуле і стреміти до порозуміння¹.

У першій частині документа Собор прагнув виділити у віровченні ісламу ті положення, які зближують дві релігії і можуть стати предметом спільного обговорення. Очевидно, мова йде про монотеїзм, приналежність до авраамістичної традиції, шанобливе ставлення до Ісуса й Марії, віра в існування суду після смерті, есхатологія. Привертає увагу ретельний підбір божественних епітетів або імен (*al-'asmai' al-h-usnai*² – найвеличніші імена, якими, згідно з Кораном (Аль-Араф 7:180), слід закликати Бога), кожне з яких відповідає християнським уявленням про Бога і в той же час має свій аналог у Корані. Відповідно, було пророблено серйозну роботу з виявлення термінології, адекватної як для християнського, так і для мусульманського вчення. Варто також звернути увагу на факт, що Собор змінив традиційне латинське написання *musulmani* (мусульмани) на *muslimi*, наблизивши слово до його арабському звучанню – *muslimiin*.³

Собор вказав лише на одну фундаментальну розбіжність між ісламом і християнством: «Хоча послідовники ісламу і не визнають Ісуса Богом, вони все ж шанують Його як пророка». Перші проекти декларації оминали цей момент. Однак, як зазначалося на Соборі, заперечення ісламом основних положень христологічної доктрини Церкви має занадто принциповий

¹ Пор.: *История II Ватиканского собора*, т. IV: *Соборная Церковь* / ред. Дж. Альберико, А. Бодров, А. Зубов. Москва 2007, с. 274-276.

² А. Журавский. *Ислам и христианство: на пути к диалогу. К 40-летию принятия декларации Nostra aetate*. Москва 2006, с. 38

³ Підсумки цього дослідження викладені у праці Олексія Журавського: А. Журавский. *Темы богословского диалога с мусульманами, намеченные декларацией Nostra aetate*. Москва 2006.

характер, щоб замовчувати це. Натомість не було сказано нічого про дві достатньо вагомні проблеми: автентичність пророка Мухаммада та питання одкровення. Аж після Собору створені комісії досить активно обговорюватимуть ці дуже принципові для християн питання на спільних ісламо-християнських зустрічах і в богословських наукових працях. Також варто відзначити, що не було наголошено на багатьох інших моментах і розбіжностях. Утім, перед учасниками II Ватиканського собору, вочевидь, і не стояло таке завдання, бо ж основна квінтесенція декларації полягала саме в тому, щоб підкреслити схожі та спільні моменти. Натомість перед сучасними дослідниками стоїть завданням відстежити цю динаміку, спрямовану на пошук міжрелігійного порозуміння і зрозуміти, чому були розставлені саме такі наголоси й пріоритети.

З іншого боку, постать Ісуса, якого Коран наділяє виключним пророчим статусом – як посланця, *слова і духа Божого* (Ан-Ніса 4:171)⁴, що володіє даром чудотворства (Аль Імран 3:48), – займає в ісламському віровченні досить важливе місце, і це, на думку Собору, відкриває великі перспективи для діалогу в цій сфері, рівно ж як і в маріології, оскільки почитання діви Марії є далеко не чужим у мусульманській релігійній традиції і походить безпосередньо від коранічної традиції, про що буде мова згодом.

Перед людьми доброї волі стоїть завдання: зберігши власне розуміння віри, спробувати побачити одкровення *інших* таким, як вони самі його визначають. Наші традиції є живими, а все живе постійно оновлюється. Якщо традиція не оновлюється, то вона вмирає.⁵ Отже, діалог має бути живим і особистісним спілкуванням між «Я» і «Ти», а не між «Я» і «Він». Але щоб таке спілкування стало можливим, необхідна готовність дізнатися про іншого і зрозуміти його.⁶

Будь-який діалог, не лише міжрелігійний, потрібно розуміти як самодостатній феномен. У нього немає кінцевої мети, він не може бути завершений. Він становить суть людського життя і невичерпний. Саме такий діалог справді перетворює нас, але не тому, що ми залишаємо своє заради чужого (перероджуємося), а тому, що в діялозі знаходимо себе справжніх, неначе відроджуємося. Вивчаючи фундаментальні засади й принципи *іншого*, ми розвиваємо власну традицію та поглиблюємо її.

---

⁴ Тут і надалі використовуватиму цитати з Корану в перекладі Михайла Якубовича (*Преславний Коран: переклад смислів українською мовою* / перекл. з арабської М. Якубович. Медина: Центр імені Короля Фагда з друку Преславного Сувою, 2013).

⁵ А. Журавский. *Ислам и христианство: на пути к диалогу. К 40-летию принятия декларации Nostra aetate*. Москва 2006, с. 7.

⁶ Там само, с. 10.

Постать Марії в Корані та її значення для християнсько-ісламського діалогу

Упродовж століть взаємовідносини між мусульманами і християнами були вкрай непрості й напружені, що виявлялося на релігійному, політичному, соціальному, культурному та економічному рівнях. Однак варто виокремити особливу точку дотику обох релігій, яка сотнями років залишається достатньо контрверсійною і переповненою взаємними звинуваченнями, образами та непорозуміннями. Очевидно, мова про богословський аспект. Фундаментальні догматичні засади обох релігій (ісламу і християнства) є складною релігійно-філософською системою. Відповідно, впродовж століть на християнство та, головню, на іслам було накинута багато різних стереотипних суджень і ярликів. Одним із таких стереотипів є питання місця і ролі постаті Марії в Корані та ісламській традиції.

Тривалий час значення Марії та Ісуса в Корані християни інтерпретували крізь призму антиісламських тенденцій. Проте насправді, священна книга ісламу Коран приділяє постатям Марії та Ісуса велику увагу. Ім'я Марії згадується в Корані 34 рази – у 32 аятах, у 12 сурах, а також ще раз, 35-й, – у самій назві 19-ї сури, котра й відкриває маріологічний цикл і яку дослідники відносять до меккського періоду⁷. Згідно з мусульманськими уявленнями, ця сура була відкрита Мухаммадові перед тим, як він у 615 р. відправив у малу хіджру (переселення) в християнську Ефіопію найбільш незахищених мусульман, рятуючи їх від гонінь курайшитської знаті. Як каже традиція, мусульмани-іммігранти прочитали цю суру ефіопському негусові⁸, щоб переконати його в тому, що Мухаммад є посланий підтвердити вчення Ісуса.⁹ Марія, згідно з Кораном, – праведниця, досконалий зразок благочестя. Саме ім'я *Maryam*, як стверджують мусульманські коментатори, означає *'aibid* (благочестива, побожна). У Корані також говориться, що історія Марії – це розповідь про одну з найбільш таємничих і сакральних подій (Аль Імран 3:44). Найдокладніше розповідається про Марію в 19-й сурі та в значно пізнішій 3-й сурі. За цим двома розповідями, дружина Імрана, зачавши дитину, присвячує її Богу; а коли в неї народжується дівчинка, нарікає її Маріям і віддає цю дитину та її потомство Господу «під захист від сатани» (Аль Імран 3:35). Бог прийняв Маріям і благословив її: як метафорично говорить Коран, «зростив її прекрасною рослиною» і доручив її на виховання Захарії (Аль Імран 3:37). В апокрифічній історії Якова про народження Марії (відомій та-

⁷ A. Rippin. [кн. огляд]: A. Neuwirth. Studie zur Komposition der mekkanischen Suren. Berlin – New York 1981 // *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 45/1 (London 1982) 149-150.

⁸ Титул імператора в Ефіопії.

⁹ G. S. Reynolds. *The Quran and Its Historical Context*. New York – London 2008, с. 168.

кож як Протоєвангеліє Якова) розповідається, що коли Марії виповнилося 12 років, ангел Господній повелів Захарії (кораніч. Закаріа) скликати вдівців з народу й наказати їм принести посохи, палиці.¹⁰ Серед інших прийшов і Йосиф, і тільки з його палиці вилетіла голубка – знамення, яке дало йому право «прийняти до себе і піклуватися про діву Господа»¹¹.

Коли Марія перебувала в стані вагітності, вона пішла в «місце віддалене» і повернулася до свого народу вже з Немовлям. Народ став звинувачувати її в розпусті, тоді вона мовчки вказала на Немовля, і Він заговорив у колісці:

Воістину, я – раб Аллаха. Він дав мені Писання й зробив мене пророком. Він зробив мене благословенним усюди, де б я не був, зобов'язав мене молитися й давати закят [милостиню], доки я буду жити, бути шанобливим до матері моєї й не зробив мене зверхнім, нещасним (Маріам 19:30-32С).

Коран з усією визначеністю стверджує верховенство Марії над усіма жінками:

І сказали ангели: «О Маріам! Воістину, Аллах обрав тебе і зробив пречистою. Він обрав тебе перед жінками усіх світів» (Аль Імран 3:42).

Утім, приймаючи цей статус Марії, мусульманська традиція водночас прагнула примирити його з преференціями, які Мухаммад віддавав іншим жінкам: своїй першій дружині Хадіджі; своїй улюбленій дочці Фатімі, яка єдина дала Мухаммадові чоловіче потомство від свого чоловіка Алі; своїй наймолодшій дружині Аіше:

Дружини пророка! Ви не такі, як усі інші дружини (Аль-Ахзаб 33:32).

Особлива увага, яку Коран і мусульманська традиція приділяють Марії, дає нам повне право говорити про мусульманську маріологію, оскільки мусульмани розуміють і сприймають Марію як свою, яка перебуває не назовні від ісламу, а включена в єдиний хід священної історії, в якій вона наділена особливими привілеями, винятковою гідністю.

Та, яка зберегла цноту лону свого – Ми вдихнули в неї від нашого Духу, зробивши її самою та її сина знаменням для світів! (Аль-Анбія 21:91).

Власне це й дало підставу Ярославові Пелікану наголосити в книжці «Марія крізь століття» на величезному потенціалі постаті Марії для міжрелігійного та міжкультурного діалогу». У невеликій главі, присвяченій постаті Марії в мусульманській традиції, він називає її Будівничою мостів (*Bridge builder*)¹².

¹⁰ G. S. Reynolds. *The Quran and Its Historical Context*, с. 168.

¹¹ Там само.

¹² J. Pelikan. *Mary Through the Centuries: Her Place in the History of Culture*. New Haven, 1996, с. 67.

Про величезну повагу до Марії свідчить і те, що вона належить до числа тих восьми осіб, які з усіх інших людей удостоїлися того, щоб на їхню честь назвали суру. В Корані на Марію дуже чітко вказується як на приклад для всіх праведних жінок. Її постать відіграє значну роль в ісламській культурі та традиції.

Згідно з Кораном, Іса (біблійне ім'я Ісус) народився чудесними чином з волі Бога без батька. Його мати представлена як праведна й мудра жінка, яка була дівицею. Однак дуже важливо наголосити, що ні Марія, ні Іса не були наділені божественним статусом.

Народження

Ісламське передання розповідає, що Імран і його дружина були похилого віку й бездітними. Анна молилася Богу, щоби сповнилося її бажання (народити дитину)¹³. Вона пообіцяла: якщо молитва буде прийнята, то її дитина буде присвячена служінню Богові. Вона молилася про дитину, щоб залишатися захищеною від сатани (шайтан). Цікаво, що мусульманська традиція записує хадис¹⁴, в якому говориться, що єдиними дітьми, народженими без «напастування сатани», були Марія та Ісус. Коран оповідає, що Марія росла й виховувалася в молитовному дусі та займала особливе місце в храмі. Вона була віддана під опіку пророка Захарії. Коли він входив у місце, де Марія здійснювала молитви, то знаходив її ситою. Це, вочевидь, дуже дивувало його і спонукало дізнатись у Марії, яким чином вона здобуває їжу. Вона ж відповіла, що Бог дає, кому забажає.¹⁵ Втім, варто зауважити, що вчені сперечаються щодо того, чи стосується це чудотворної їжі, яку Марія отримала від Бога, чи мова про звичайну їжу.

Благовіщення Марії

Непорочне зачаття Ісуса найвищою мірою цінне в ісламі як одне з найважливіших чудес Божих. Перша явна згадка оповіщення про народження Ісуса є в сурі 19 (Маріам), аят 20, де Марія запитує Гавриїла (Джибріль), як вона зможе завагітніти, якщо незаймана. Відповідь Джибріля запевняє Марію, що для Бога все легко і що непорочне зачаття Ісуса буде ознакою для людства.¹⁶

¹⁷...і сховалася від них за завісою. І Ми послали до неї Нашого Духа, який уподібнився статному чоловіку. ¹⁸Вона сказала: «Воістину, шукаю в Милостивому захисту від тебе, хіба що ти богобоязливий!» ¹⁹Він

¹³ G. S. Reynolds. *The Quran and Its Historical Context*, с. 164.

¹⁴ Хадис – передання про слова та вчинки пророка Мухаммада, які стосуються різноманітних релігійно-правових сторін життя мусульманської спільноти.

¹⁵ Пор. Аль Імран 3:36

¹⁶ Див.: J. K. Elliott. *The Apocryphal New Testament: A Collection of Apocryphal Christian Literature in an English Translation*. Oxford – New York 1993, с. 51.

відповів: «Воистину, я тільки посланець Господа твого і маю дарувати тобі пречистого хлопчика». ²⁰Вона сказала: «Як в мене може бути хлопчик, коли жоден чоловік не торкався мене, й не була я блудницею?» ²¹Він сказав: «Так станеться, бо сказав так Господь Бог твій. Це легко для Нього!» І Ми зробимо його знаменням для людей та милістю для Нас. Цю справу вже вирішено! (Маріам 19:17-21)

Народження пізніше згадується в сурі Ат-Тахрім 66:12, де говориться, що Марія залишалася *чистою і зберегла цноту лона свого, Ми вдихнули в нього від Духа нашого*. Третя згадка про Благовіщення міститься в сурі Аль Імран 3:37-38, де також сказано, що Марії дано радісну звістку, і де наголошується, що вона була вибрана вище за всіх жінок творіння. Стосовно останнього вірша коментатори Корану зауважують, що Марія була максимально близькою до ідеальної жінки, наскільки це можливо, і що вона була позбавлена майже всіх недоліків. Хоч іслам шанує багатьох жінок, у тому числі Хадіджу й Фатіму, коментатори погоджуються, що Марія була найвеличніша жінка всіх часів.¹⁷ Утім, інші коментатори, зберігаючи погляд на Марію як «королеву святих», інтерпретували цей вірш у цікавий спосіб. З одного боку, Марія була найбільша жінка того часу, а з іншого – Фатіма і Хадіджа були однаково великі. Станом на сьогодні статус Фатіми як першої серед жінок в ісламі є досить чітким і непохитним, і водночас як противага цьому – постать Марії, яку особливо почитали в ранній період розвитку ісламу.¹⁸

Благовіщення та народження Ісуса

Сучасні західні вчені прогавили деякі тонкі відмінності у двох коранічних історіях Благовіщення, де містяться чіткі докази щодо походження цих розповідей. Історія Благовіщення в сурі Аль Імран 3:42-49 походить від неканонічного тексту Протоєвангелія Якова, тимчасом як версія в сурі Маріам 19:17-21 походить від Євангелія від Луки 1-2 або відповідних розділів у «Діатессароні» Таціана¹⁹.

---

¹⁷ Див.: Jane Dammen McAuliffen. *Chosen of All Women: Mary and Fatima in Qur'anic Exegesis*. Roma 1981, с. 28. Велику увагу цьому питанню приділяє відомий дослідник Аль-Табарі, зокрема в дослідженні постатей Марії та Фатіми у мусульманській традиції, див.: Pontificio istituto di studi Arabi e Islamici. *Islamochristiana* 7. Roma 1981, с. 28.

¹⁸ J. D. McAuliffen. *Chosen of All Women*, с. 28

¹⁹ Сулейман Мурад зауважує, що не так важливо, чи історія Благовіщення у сурі Маріам взята з Євангелія від Луки або ж «Діатессарону». Головний аргумент автора полягає у тому, що коранічні історії про Марію та Ісуса запозичені із різноманітних християнських джерел. Див.: (Suleiman A. Mourad. On the Qur'anic stories about Mary and Jesus // *Bulletin of the Royal Institute for Inter-Faith Studies* 1 (1999) 13-24.

⁴²І сказали ангели: «О Маріам! Воістину, Аллах обрав тебе і зробив пречистою. Він обрав тебе перед жінками усіх світів. ⁴³О Маріам! Будь смиренною перед Господом своїм, впади до землі та вклоняйся разом із тими, хто кланяється!» ⁴⁴Це – звістки із потаємного, які Ми відкриваємо тобі. Ти не був серед тих, хто кидав свої тростини для письма, – кому б це доручити Маріам? І ти не був серед них, коли вони сперечалися. ⁴⁵І сказали ангели: «О Маріам! Воістину, Аллах сповіщає тобі добру звістку! Ім'я йому – Іса Месія, син Маріам. Він буде пошанований у житті нинішньому та житті наступному і буде він один із наближених! ⁴⁶Він говоритиме з людьми ще в колісці та в дорослому віці. Буде він одним із праведників!» ⁴⁷Вона сказала: «Господи! Як може бути у мене дитина, якщо жоден чоловік не торкався мене?» Сказав [ангел]: «Так станеться, бо Аллах вчиняє так, як побажає!» Коли вирішує Він щось, то лише говорить: «Будь!» – і воно постає. ⁴⁸Він навчить його Писанню, мудрості, Таурату й Інджілю (Аль Імран 3:42-48).

І Євангеліє від Луки, і сура Маріам розпочинаються звісткою, зверненою до Захарії, а згодом до Марії. Однак сура Маріам і Протоєвангеліє Якова після історії Благовіщення Марії та її виховання при храмі говорять про благовіщення Ісуса (Аль Імран 55-58), яке не згадується в Євангелії від Луки:

⁵⁵Ось сказав Аллах: «О Іса! Я зроблю тебе мертвим і піднесу тебе до Себе, і Я очищу тебе від тих, хто не увірували. І я дам можливість тим, які пішли за тобою, мати перевагу над тими, які не увірували – аж до дня Дня Воскресіння. А потім до Мене повернетесь ви! І Я розсуджу між вами те, про що ви сперечаєтесь! ⁵⁶А тих, які не увірували, то Я скараю жорстокою карою, як у житті земному, так і в житті наступному. І не буде у них помічників». ⁵⁷А тим, які увірували та чинили добрі справи, відплатять повною винагородою! Аллах не любить нечестивців. ⁵⁸Ось так Ми оголошуємо тобі знамення та премудру згадку (Благовіщення Ісуса, 55-58 Аль Імран).

Крім того, в сурі Маріам та в Євангелії від Луки ангел каже Марії, що вона зачне хлопчика, тоді як в сурі Аль-Імран і Протоєвангелії Якова Марія сказала, що вона завагітніє *словом Божим*. Ці тісні подібності вказують на те, що тут Коран у певному сенсі запозичує канонічний і неканонічний матеріали, який уживала більшість християн.²⁰ Протоєвангеліє Якова активно використовували в східнохристиянській літургійній традиції (хоч на Заході цей текст відкинули, «переробивши» Протоєвангеліє Якова у вигляді Євангелія від Псевдо-Матея).²¹ Це найважливіше неканонічне Євангеліє, яке інформує нас про життя Марії і впроваджує в нього, надихаючи на створення фресок,

²⁰ Suleiman A. Mourad. On the Qur'anic stories about Mary and Jesus.

²¹ G. S. Reynolds. *The Quran and Its Historical Context*, с. 167.

мозаїк та інших художніх творів про її життя.²² Кращі зразки, зокрема фресок, все ще можна побачити у монастирі Хора (Музей Каріє) у Стамбулі²³.

Втеча Марії та Ісуса в Єгипет

Ми зробили сина Маріам та його матір знаменням і поселили їх на затишному пагорбі біля струмка (Аль-Мумінун 23:50): – *rabwatin dhati qararin wa-ma'inin* (peaceful hillside watered by a fresh spring).²⁴

Аят 23:50 не визначає місце розташування *rabwa*, і лише кілька мусульманських істориків асоціюють цей уривок зі шляхом у Єгипет. Наприклад, аль-Табарі каже у своєму *Ta'rikh*, що *rabwa* перебуває в Єгипті, і цитує аят Корану, де згадується *rabwa* як доказ історичності цієї події²⁵. Аль-Макрізі (*al-Maqrizi*) (пом. 845/1442) знаходить *rabwa* в єгипетському місті Бахназа, оскільки, згідно з його твердженнями, ця інтерпретація збереглась у коптів²⁶. Більшість мусульманських істориків та екзегетів поміщають *rabwa* в Сирію. Мукатіл бен Сулейман (помер 150/767) повідомляє у своєму «Тафсірі», що *rabwa* є нічим іншим, як місцевістю Гута. Це родючі сільськогосподарські землі на схід від Дамаска. Аль-Табарі у коментарі до Корану наводить декілька відомих йому традицій інтерпретації даного стиха. Відповідно до цих теорій, *rabwa* стосується Рамли, Єрусалиму або Дамаска.²⁷

Висновок

Підсумовуючи запропоновані для дослідження уривки з Корану, треба підкреслити, що для християн, передовсім богословів, цей досвід украй важливий. Марію з величезною пошаною сприймають в *іншій* (очевидно, мова йде про іслам) релігії. Це ще раз показує спільний ґрунт між обома релігіями. Він важливий у їхньому розвитку, а його дослідження має неймовірний потенціал. Провідною є думка, що, вивчаючи іншого, ми поглиблюємо себе. Чи повинен я, як християнин і богослов, змінювати власні принципи та вірування – наприклад, у питаннях маріології – чи бодай корегувати їх у контексті отриманої інформації про це з Корану? Моя відповідь: мабуть, ні. Коли ведемо мову про міжрелігійний діалог, то не йдеться про навернення когось з ісламу в християнство чи навпаки. Перед усіма людьми доброї волі стоїть

²² Див.: R. F. Hock. *The Infancy Gospels of James and Thomas*. Santa Rosa, CA 2009.

²³ Див.: İlhan Askit. *The Museum of Chora Mosaics and Frescoes*. Istanbul 2002.

²⁴ G. S. Reynolds. *The Quran and Its Historical Context*, с.169.

²⁵ Al-Tabari. *Ta'rikh*, 1, 729; The History of al-Tabari. Volume IV, 116 // *al-Tabari's History volumes 1 to 4*. November 2007 version (www.muslimhope.com/alTabari.htm).

²⁶ G. S. Reynolds. *The Quran and Its Historical Context*, с. 169.

²⁷ Там само.

виклик – правильно наголосити ті цінності, які притаманні кожній окремій релігії у її ідентичній та автентичній перспективі. Відповідно, християни, маючи власну богословську, догматичну та, у контексті запропонованої тематики, маріологічну систему знань і вірувань, відчують великий подив та захоплення, виявляючи спільні аспекти між ісламом і християнством. Головні виклики та реалії, які постають перед людьми ХХІ ст., полягають у визначенні пріоритетів: расизм чи ж шанобливе ставлення до представників інших релігій? Толерантність чи ж релігійний аскетизм, ексклюзивізм? Основним завданням є прагнути краще пізнавати одні одних, тому що взаємна недовіра й певні стереотипи у відносинах між мусульманами і християнами сформувалися ще в часи виникнення ісламу як такого і потребують дбайливого переосмислення²⁸.

Сьогодні, через 50 років після прийняття декларації *Nostra Aetate*, ми з ще більшою гостротою розуміємо її необхідність і важливість для нашої епохи. Діалог, і насамперед міжрелігійний, є чи не єдиною можливістю протистояти руйнівним тенденціям на кшталт тероризму чи ксенофобії на національному, культурному або релігійному ґрунті, які що набирають силу в сучасному світі.

Roman Nazarenko

**THE FIGURE OF MARY IN THE QURAN AND THE CHRISTIAN-ISLAMIC
DIALOGUE IN THE LIGHT OF THE SECOND VATICAN COUNCIL
DECLARATION NOSTRA AETATE**

The article discusses tendencies and initiatives, outlined in the Second Vatican Council declaration Nostra aetate, which is rightly considered as one of the most important achievements in the history of Christian-Islamic affairs, for it opens an entirely new dimension in interreligious relations. The study also reflects on the practical side of the proximity of two world religions on the example of the figure of Mary in the Quran, e.g. quotes numerous Quranic examples of respect to Mary. A focus on surahs that speak about Mary (Maryam) and Jesus (Isa) and define their importance for Islam opens for both religions a wide range of possibilities for understanding, dialogue and further cooperation.

Keywords: interreligious dialogue, Christianity, Islam, *Nostra Aetate* declaration, Mary in the Quran, Jesus in the Quran, tolerance.

²⁸ К. Суортли (ред.). *Соприкасаєсь с миром Ислама*. Черкасы 2013, с. 382.